

ЖАМИЯТДА ҲУҚУҚИЙ ОНГ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ ТИЗИМИ

МАХМУДОВА АЗИЗА НУГМАНОВНА

Самарқанд давлат медицина институти

Гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар кафедраси мудир

Аннотация: Ҳуқуқий онг бу жамиятда кишиларнинг ҳуқуқ тўғрисидаги қарашларидир, чунки ҳуқуқий нормалар жамиятнинг иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаётида кишилар ўртасида турли ижтимоий муносабатларни тартибга солишда муҳим рол ўйнайди. Ҳуқуқ нормалари билан ижтимоий муносабатларни тартибга солишда ҳуқуқий онг яъни кишиларнинг ҳуқуқни билишлари, ҳуқуқ нормаларини бажаришлари катта аҳамиятга эгадир, мазкур мақолада муаллиф ҳуқуқий онгсиз ҳуқуқий маданиятга эришиб бўлмайди деб изоҳлаб берган.

Таянч иборалар: шахс, фуқаролик жамият, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият, ҳуқуқий ижтимоийлашув.

Шахс ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини шаклланишида ҳуқуқий ижтимоийлашув ниҳоятда муҳим аҳамият касб этади. Шахс ўзининг жамиятда тутган ўрни, ижтимоий муносабатлар тизимидаги ролини англаб етиши ва тўғри баҳолай олиши унинг ижтимоий, ҳуқуқий муносабатлар онтологияси ва ўзига хос қонуниятлари ҳақида билим ва тасаввурга эга эканлиги билан паралел равишда шаклланиб, ривожланиб боради. Шахс ҳуқуқий ижтимоийлашуви умумий ижтимоийлашув жараёнининг таркибий элементи сифатида намоён бўлади. Яъни жамиятда ўрнатилган қоидалар, меъёрлар, қадриятлар тизимини ўзлаштириб бориш жараёнида шахснинг ҳуқуқий ижтимоийлашуви ҳам содир бўлади. У индивиднинг шахс сифатида шаклланиб боришида муҳим аҳамият касб этиш билан биргаликда, шахснинг фуқаролик позициясини, жамиятда содир бўлаётган воқеа ходисаларга нисбатан

муносабатини шаклланишида ҳам ўзига хос ўрин тутади.

Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириб бориш қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустаҳкамлашнинг энг муҳим шартларидан бири ҳисобланади.

Сўнгги йилларда миллий ҳуқуқ тизимини тубдан ислоҳ қилиш, жамиятда ҳуқуқий маданиятни шакллантириш ҳамда малакали юридик кадрларни тайёрлаш борасида сезиларли ишлар амалга оширилди.

Шу билан бирга, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига ҳурмат муносабатини шакллантиришга, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга, жамиятда фуқароларнинг ҳуқуқий саводхонлиги даражасини оширишга тўсқинлик қилувчи бир қатор муаммо ва камчиликлар сақланиб қолинмоқда.

Хусусан, ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда, энг аввало, ҳуқуқий

таълим ва тарбия борасидаги ишлар тизимли ва узвий олиб борилмаяпти. Узоқ йиллар давомида бу масала ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва айрим давлат органларининг иши сифатида қараб келиниб, бунда оила, маҳалла ва фуқаролик жамияти бошқа институтларининг иштироки етарлича таъминланмаган.

Ёшларнинг ҳуқуқий тарбиясига салбий таъсир кўрсатувчи омилларга нисбатан ҳуқуқий иммунитетни шакллантириш, ҳар бир шахсда қонунларга ва одоб-ахлоқ қоидаларига ҳурмат, миллий кадриятларга садоқат, ҳуқуқбузарликларга нисбатан мурасасизлик ҳиссини уйғотиш ишига комплекс тарзда ёндашилмади.

Аҳолининг ҳуқуқий билимларини оширишга доир вазифаларнинг умумий тусда белгиланганлиги ҳамда уларни амалга оширишнинг аниқ таъсирчан механизми мавжуд эмаслиги жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш борасидаги ишларнинг самарасиз олиб борилаётганлигини кўрсатади.

Онг – объектив воқеликни инъикос эттиришнинг фақат инсонгагина ҳос бўлган олий шакли, инсоннинг дунёга ва ўз-ўзига фаол муносабати усули. Онг – воқеликнинг инсон онгида мақсадга мувофиқ, фаол, мазмунли инъикос этишидир. Бундай муносабат усули кишиларнинг бутун ижтимоий-тарихий тараққиёт мобайнида эгаллаб келган тарихий тажрибаси мобайнида такомиллашиб келган. Онг – инсон мияси фаолиятининг маҳсули. Онг – инсоннинг руҳий ҳолати. Инсон мияси инсониятнинг бутун тарихий тараққиёти

мобайнида такомиллашиб борган. Инсон тирикчилигини таъминлаш учун меҳнат қилишга, онгли фаолият юритишга мажбур бўлган. Демакки, онг ва тафаккур инсоннинг ижтимоийлашувининг асосий сабабларидан биридир. Ҳуқуқий маданият ва ҳуқуқий ижтимоийлашувнинг даражасини белгилаб берувчи энг муҳим омиллардан бири бу ҳуқуқий онгдир. Ҳуқуқий онг – ижтимоий онг шаклларида бири бўлиб, ўзида ҳуқуқий қарашлар, назариялар, ғоялар, тасаввурларнинг яхлит тизимини ифодалайди. Кишиларнинг мавжуд борликни қабул қилиш ва англашининг турли шакллари мавжуд. Бу ижтимоий онгдир. Ижтимоий онг шаклларида бири – ҳуқуқий онгдир. Ҳуқуқий онг – кишилар томонидан ҳуқуқий ҳодисаларнинг субъектив қабул қилинишидир. Ушбу ҳодиса кишиларнинг қонунчилик ва ҳуқуқий тизим ҳақидаги билим ва тасаввурларининг умумий йиғиндисидан ташкил топади. Шахс ҳуқуқий тафаккури замонавий жамиятда ҳуқуқ нормаларининг аҳамиятини объектив тўғри баҳолай олиш қобилиятини ҳам ўз ичига олади. “Ҳуқуқий онг - ижтимоий онг шакли, жамият аъзоларининг мавжуд ҳуқуқий муносабатлар ва ҳуқуқни тушуниши, ҳуқуқ-тартибот ҳақидаги тасаввурида ўз аксини топади. Ҳуқуқий онг нафақат амалдаги ҳуқуқ, балки унинг тарихи, шунингдек бошқа жамиятлардаги воқеликларни билишни ҳам ўз ичига олади”. Алоҳида шахс, гуруҳ ва жамиятнинг ҳуқуқий онги ажратиб кўрсатилади. Ҳуқуқий онг ҳуқуқий мафкура ва ҳуқуқий психологиядан ташкил топган. Ҳуқуқий мафкура — ҳар хил ҳуқуқий ҳодисалар ҳақидаги нуқтаи

назар, тушунча, гоё ва қарашларнинг илмий умумлаштирилган тизимидан иборат. Ҳуқуқии онгнинг ҳуқуқий мафкура қисмида аксини топган ҳуқуқий ҳодисалар ҳуқуққа бағишланган махсус назарий изланишларда ўз ривожини топиб, илмий даражада англаб етилади. Бундай илмий асарларнинг мазмуни одамлар маънавий мулкига айланиб, уларнинг онгига аниқ ҳуқуқий билимларни, мулоҳазаларни, эътиқод ва кайфиятни олиб киради. Ҳуқуқий мафкура — шахснинг ҳуқуқий онгини илмий асосда шакллантира бориб, ҳуқуққа, одамнинг ҳуқуққа бўлган муносабатига ҳал қилувчи таъсир қилади. Ҳуқуқий психология — ҳуқуқий ҳодисаларни ҳиссиёт билан англашдир. Одам ижтимоий ҳодисаларни, жумладан, ҳуқуқий муносабатларни нафақат ақл билан, балки сезги билан ҳам тушуниб етади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2019 йил 9 январдаги “Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-5618-сон Фармони кенг жамоатчиликнинг ҳуқуқий онги, ҳуқуқий маданияти, ҳуқуқий саводхонлик даражаси юксалишида амалий аҳамият касб этади. Ушбу Фармонда аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга, жамиятда фуқароларнинг ҳуқуқий саводхонлиги даражасини оширишга тўсқинлик қилувчи қуйидаги муаммо ва камчиликлар сақланиб қолинаётганлиги санаб ўтилди. Жумладан, “ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда, энг аввало, ҳуқуқий таълим ва тарбия борасидаги ишлар тизимли ва узвий олиб борилмапти.

Узоқ йиллар давомида бу масала ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва айрим давлат органларининг иши сифатида қараб келиниб, бунда оила, маҳалла ва фуқаролик жамияти бошқа институтларининг иштироқи етарлича таъминланмаган;

- ёшларнинг ҳуқуқий тарбиясига салбий таъсир кўрсатувчи омилларга нисбатан ҳуқуқий иммунитетни шакллантириш, ҳар бир шахсда қонунларга ва одоб-ахлоқ қоидаларига ҳурмат, миллий кадриятларга садоқат, ҳуқуқбузарликларга нисбатан муросасизлик ҳиссини уйғотиш ишига комплекс тарзда ёндашилмади;

- аҳолининг ҳуқуқий билимларини оширишга доир вазифаларнинг умумий тусда белгиланганлиги ҳамда уларни амалга оширишнинг аниқ таъсирчан механизми мавжуд эмаслиги жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш борасидаги ишларнинг самарасиз олиб борилаётганлигини кўрсатади;

- ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда шахсий манфаатлар ҳамда жамият манфаатлари ўртасидаги мувозанатни сақлаш ғояларини аҳоли онгига сингдириш ишларининг етарли олиб борилмаслиги ҳам қонун устуворлигини таъминлашга ўзининг жиддий салбий таъсирини кўрсатмоқда”. Сўнгги йилларда миллий ҳуқуқ тизимини тубдан ислоҳ қилиш, жамиятда ҳуқуқий маданиятни шакллантириш ҳамда малакали юридик кадрларни тайёрлаш борасида сезиларли ишлар амалга оширилди. Шу билан бирга, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига ҳурмат муносабатини шакллантиришга, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга, жамиятда фуқароларнинг

хуқуқий саводхонлиги даражасини оширишга тўсқинлик қилувчи бир қатор муаммо ва камчиликлар сақланиб қолинмоқда. Хусусан, хуқуқий маданиятни юксалтиришда, энг аввало, хуқуқий таълим ва тарбия борасидаги ишлар тизимли ва узвий олиб борилмаяпти. Узоқ йиллар давомида бу масала хуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва айрим давлат органларининг иши сифатида қараб келиниб, бунда оила, маҳалла ва фуқаролик жамияти бошқа институтларининг иштироки етарлича таъминланмаган”.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
2. Ёшларга оид давлат сиёсатини янада такомиллаштириш тўғрисидаги ЎРҚ. Тошкент. 2016.
3. Махмудова А. Н. и др. Медицина Узбекистана-достижения и перспективы развития сферы //Достижения науки и образования. – 2020. – №. 3 (57).
4. Махмудова А. Н. и др. Роль молодого поколения в формировании современного гражданского общества //Достижения науки и образования. – 2020. – №. 3 (57).
5. Nugmanovna M. A. The role of social control in the legal socialization of the individual //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – Т. 10. – №. 5. – С. 712-721.
6. Makhmudova A. N. Legal socialization problems of personality in modern civilian society //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 3. – С. 146-151.
7. Nugmanovna M. A. Factors and means of the content of legal socialization of the individual in modern civil society Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems
8. Джуракулов Х. А. Роль экологического правового сознания в развитии международных эколого-политических отношений //Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2017. – №. 7-1. – С. 23-26.
9. Джуракулов Х. А. Необходимость трансформации экологических правовых знаний при формировании правового сознания молодежи //перспективы развития науки в современном мире. – 2019. – с. 140-146.
10. Djurakulov H. Pedagogic-didactic tasks of forming ecological legal consciousness of young generation //Modern jurisprudence: legal thought and enforcement practice. – 2017. – С. 4-8.
11. Djurakulov H. A. Необходимость согласования социальных и политических методов и средств в формировании экологического правосознания //theoretical & applied science. – 2020. – №. 1. – с. 262-265.
12. Suyunova K.B. // Governmental support of innovation in the sphere of tourism // INNOVATIONS IN ECONOMY №4 (2020), 79 p.
13. Мажидов Ш. Ф. К ВОПРОСУ ОБ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ) //Власть в логике и риторике межнациональных и межконфессиональных отношений. – 2017. – С. 78-81.
14. Мажидов Ш. Ф., Саидова Х. Реформы в сфере образования и личность преподавателя //Образование через всю

жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. – 2007. – Т. 5.

15. Мажидов Ш. РАЗВИТИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССОВ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЕВРОПЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ //Общество и этнополитика. – 2015. – С. 352-356.

16. Sabirovna S. G. Innovative thinking and heuristics //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – Т. 10. – №. 4. – С. 568-574.

17. Sultanova G. Metodology and way of thinking in postnonclassical phylosophy (epistemological analysis) //Міжнародний науковий журнал. – 2016. – №. 6 (3). – С. 94-96.

18. Sultanova G. METODOLOGY AND WAY OF THINKING IN POSTNONCLASSICAL PHYLOSOPHY (EPISTEMOLOGICAL ANALYSIS) КОНЦЕПТУЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКОГО СТИЛЯ НАУЧНОГО МЫШЛЕНИЯ //В журнале опубликованы научные статьи по актуальным проблемам современной науки. Материалы публикуются на языке оригинала в авторской редакции.

Редакция не всегда разделяет мнения и взгляды авторов. Ответственность за достоверность фактов, имен, географиче-ских названий, цитат, цифр и других сведений несут авторы публикаций. При использовании научных идей и материалов этого сборника, ссылки на авторов и издания являются обязательными. – 2016. – С. 94.

19. Махмудова А. Н. ПРАВОВАЯ СООИАЛИЗАОИЯ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ В ПРАВОВОМ ГОСУДАРСТВЕ //ДИСТАНОИОННЫЕ ВОЗМОЕНОСТИ И ДОСТИЕЕНИЯ НАУКИ. – 2020. – С. 97.

20. Махмудова А. Н., Ахмеджанова Д. М. ВОПРОСЫ ВОСПИТАНИЯ ГАРМОНИЧНО РАЗВИТОЙ МОЛОДЕЖИ В ВОЗРЕНИЯХ ДЖАДИДОВ И СОВРЕМЕННОСТЬ //Главный редактор. – 2017. – С. 90.

21. Nugmanovna M. A., Kamariddinovna K. A. MODERN BIOTECHNICAL PROBLEMS OF MEDICINE AND THEIR SOLUTIONS //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 13. – №. 1. – С. 169-173.

22. Salizhonovna S. Y., Ziyodullaevna M. M. ISSUES OF SOCIAL JUSTICE AND PUNISHMENT IN TEMUR'S STRUCTURES //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 13. – №. 1. – С. 165-168.